

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА

286-98/17

Београд

МА

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

дел.бр. 42625 датум: 20. 11. 2017. г.

На основу члана 2а Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака („Службени лист Србије и Црне Горе - Међународни уговори“, бр. 16/05 и 2/06 и „Службени гласник Републике Србије - Међународни уговори“, бр. 7/11) и члана 19. става 1. тачке (ц) Опционог протокола, Заштитник грађана, у обављању послова Националног механизма за превенцију тортуре, подноси Министарству унутрашњих послова

ИНИЦИЈАТИВУ

за уређење примене средстава принуде

Потребно је донети прописе којима ће се детаљније уредити карактеристике и употреба средстава принуде, и то њихове:

1. техничке карактеристике;
2. начин и субјекта контроле испуњености техничких карактеристика;
3. начин и ограничења употребе;
4. документовање употребе;
5. поступак оцене оправданости и правилности употребе;
6. начин и место складиштења;
7. временски рок редовне употребе;
8. начин уништавања;
9. временски рок за избацивање из употребе оних која не испуњавају прописане техничке карактеристике.

Образложење

Законом о полицији¹ прописана су средства принуде, између осталих и средства за везивање, службена палица, распршивач са надражујућим средством, електромагнетна средства и хемијска средства. Употреба средстава принуде која не испуњавају потребне безбедносне критеријуме, као и њихова неправилна примена, могу представљати злостављање, па и мучење. У Републици Србији нису на системски начин прописане техничке карактеристике средстава принуде нити је на прецизан начин уређена њихова употреба.

Материјално средство које може бити употребљено за тортуру или било који други облик злостављања, попут суровог, нечовечног или понижавајућег поступања или

¹ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 6/2016.

кажњавања, може бити било који предмет. То може бити најобичнији камен, конопач, кабл, мотка, најлон кеса, или неки од предмета који су прилагођени за потребе мучења, све до посебних справа за тортуру. Било да су то најобичнији предмети који могу бити употребљени за злостављање или су у ту сврху прилагођени или посебно намењени, они се сматрају „нестандардним предметима“, којима није место у полицијским станицама.

У бројним извештајима универзалних и регионалних међународних тела,² као и националних,³ указано је да је потпуно непримерено што се такви „нестандардни предмети“ често затичу у полицијским станицама, најчешће у просторијама или у близини просторија у којима се спроводи полицијско задржавање и испитивање. Наведено ствара сумњу да такве „нестандардне предмете“ полицијски службеници користе у циљу намерног наношења бола или тешке физичке или менталне патње ради добијања обавештења или признања или ради кажњавања, застрашивања или вршења притиска.

За разлику од напред наведених „нестандардних предмета“, који уопште не треба да се налазе у појединим просторијама полицијских станица, средства принуде представљају законом предвиђена средства која полицијски службеници употребљавају сходно законским овлашћењима, те је њихово коришћење и присуство у полицијским станицама сасвим оправдано.

Полиција употребљава бројна средства принуде, попут средстава за везивање, палица, електрошокера, гумених метака, „бибер“ спрејева, сузаваца и других. Док су поједина намењена искључиво спутавању (средстава за везивање), већина је дизајнирана да изазове бол (палице, електричне палице, електрошокери, гумени меци, „бибер“ спрејеви, сузавци). Наведена средства се уобичајено квалификују као несмртоносна оружја, односно као мање опасна средства у односу на ватрено оружје и експлозивна средства.

Међутим, упркос томе што је напред наведена квалификација начелно тачна, таква средства у одређеним случајевима могу да изазову озбиљне повреде, па и смрт, што може бити последица најразличитијих фактора, чак и када се средства користе у складу са упутством произвођача. Тако, прекомерно затезање средства за везивање може довести до оштећења екстремитета који су били везани, па чак и трајног; ударци палицом могу довести до лома костију, па и смрти; високи напон, односно снага електрошокера може довести до значајних повреда коже, поремећаја рада срца и смрти (нарочито код особа које имају уграђене пејсмекере); сузавац може изазвати значајне дисајне проблеме, могуће и слепило.

Дакле, средства принуде могу бити употребљена за најразличитије облике злостављања. Околност да су таква средства законита, да су у сталној употреби од стране полицијских службеника, али и да могу бити искоришћена за злостављање, управо због својства да су углавном дизајнирана да изазову бол, указује да је потребно посветити нарочиту пажњу њиховој правилној употреби и да њихова употреба не изазива нежељене последице.

Овде се пре свега мисли на установљавање стандарда који ће одредити детаљне техничке услове које наведена средства морају да испуњавају, што тренутно није случај

² Видети, на пример, Извештај за Владу Републике Србије о посети Европског комитета за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, усвојен 26. новембра 2015. год, т. 15.

³ Видети, на пример, Извештај НПМ о посети ПУ за град Београд бр. 71-71/13 од 30. децембра 2013. год, стр. 42. и 43; исто тако, Извештај НПМ о посети ПУ Панчево бр. 71-7/13 од 24. априла 2013. год, стр. 15.

у правном систему Републике Србије. Важећим прописима уопште није одређен или није на одговарајући начин одређен низ карактеристика средстава релевантних за питање заштите од настанка прекомерних повреда од њихове употребе, на пример: до које мере је дозвољено затезање средстава за везивање и општина њихових ивица; тврдоћа палице и облик њеног врха; електрични напон и снага електричне палице и електрошокера, као и ограниченост трајања појединачних активација; тврдоћа и облик гуменог метка; количина, хемијски састав и концентрованост сузавца и „бибер“ спреја; снага којом се избацују млазеви воде и температура употребљене воде.

Употреба средстава принуде која због својих неодговарајућих (предимензионираних или штетних) карактеристика или промењених (због протеча времена или начина чувања) карактеристика стварају прекомеран бол, односно изазивају непотребне повреде, трајна оштећења или смрт, представља злостављање лица према коме су та средства употребљена.

* * *

Испитујући да ли се и којим стандардима о техничким карактеристикама руководи Министарство унутрашњих послова приликом обезбеђивања средстава принуде, којим актом су прописани ти стандарди, која установа и на који начин врши контролу испуњености техничких карактеристика и да ли издаје акт о испуњености, да ли је прописано чување, евидентирање и уништавање ових средстава, да ли су прописани начин употребе и извештавање о употреби и обука полицијских службеника о употреби средстава принуде, Заштитник грађана је, на основу члана 21. став 1. Закона о Заштитнику грађана („Службени гласник Републике Србије“, бр. 79/2005 и 54/2007), од Министарства унутрашњих послова дописом бр. 285-57/16 дел. бр. 2774 од 20.7.2016. године затражио податке о наведеном.

У одговору Министарства унутрашњих послова – Дирекције полиције – Управе полиције, бр. 214-2584/16-1 од 5.8.2016. године, наведено је да се Министарство придржава утврђених и достигнутих стандарда, узимајући у обзир општеприхваћене стандарде приликом обезбеђивања опреме и да се захтева од понуђача да достави одговарајуће сертификате акредитованих лабораторија да је распршивач са надражујућим средством за краткотрајну употребу који по престанку дејства не оставља било какве последице за психофизичко и опште здравствено стање, што се односи и на набавке електромагнетних и хемијских средстава, да су техничка обележја средстава принуде прописана Правилником о техничким обележјима и начину употребе средстава принуде („Службени гласник Републике Србије“, бр. 19/07, 112/08 и 115/14) и корисничким упутством произвођача, да акредитоване лабораторије, након испитивања узорака опреме у односу на прописане стандарде, издају сертификате о испуњености потребних техничких карактеристика, да су Упутством о начину вођења евиденције наоружања, муниције и опреме са методологијом рада на програмском систему „НАО“, које је донео министар унутрашњих послова (01 стр. пов. бр. 257/13-8 од 16.10.2013. године) прописани начин и место чувања и евидентирања опреме, да су Законом о Полицији, Правилником о техничким обележјима и начину употребе средстава принуде и Обавезном инструкцијом о начину извештавања и оцењивања оправданости и правилности употребе средстава принуде (јун 2007. године) и изменама и допунама ове Инструкције (јул 2013. године) прописани начин и ограничење употребе, евидентирање употребе и извештавање о употреби средстава принуде, да је обука полицијских службеника прописана Програмом стручног усавршавања полицијских службеника Министарства унутрашњих послова за 2016. годину, који је донео министар унутрашњих послова (01 бр. 11347/15-8 од 22.02.2016. године) и који се

доноси сваке године и да Министарству није познато да је до сада вршено уништавање опреме, већ се сва опрема која није за употребу, односно којој је истекао рок трајања, налази у магацинима наоружања и опреме.

* * *

Уставом Републике Србије,⁴ у члану 25, прописано је да је физички и психички интегритет неповредив и да нико не може бити изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању.

Законом о Полицији, у члану 32, прописано је да се обављање полицијских послова заснива на начелима професионализма, деполитизације, сарадње, економичности и ефикасности, законитости у раду и сразмерности у примени полицијских овлашћења, као и другим начелима којима је уређено деловање органа државне управе, деловање државних службеника и поступање у управним стварима, те да је у обављању полицијских послова дозвољено примењивати само мере и средства принуде која су утврђена законом и којима се резултат постиже без или са што мање штетних последица по лице према коме се мере предузимају.

Законом о Полицији, у члану 64. став 1, прописано је да у обављању полицијских послова полицијски службеници у статусу овлашћених службених лица примењују полицијска овлашћења, а у 15. тачки 2. става тог члана да у полицијска овлашћења спада, између осталог, и употреба средстава принуде.

Законом о Полицији, у члану 65, прописано је да је пре примене полицијског овлашћења полицијски службеник дужан да се увери да су испуњени сви законски услови за примену овлашћења и да је одговоран за ту процену, као и да приликом примене полицијских овлашћења поступа у складу са законом и другим прописом и поштује стандарде постављене Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода, Основним принципима УН о употреби силе и ватреног оружја од стране службених лица која спроводе закон, Европским кодексом полицијске етике и другим међународним актима који се односе на Полицију.

Законом о Полицији, у члану 67. став 2, прописано је да полицијски службеник у примени полицијских овлашћења поступа хумано и поштује достојанство, углед и част сваког лица и друга људска и мањинска права и слободе грађана, дајући предност правима угроженог у односу на иста права лица које та права угрожава и водећи рачуна о правима трећих лица.

Законом о Полицији, у члану 68, прописано је да примена полицијског овлашћења мора бити сразмерна потреби због које се предузима, да не сме изазвати веће штетне последице од оних које би наступиле да полицијско овлашћење није примењено, да ће се између више полицијских овлашћења применити оно којим се задатак може извршити са најмање штетних последица и за најкраће време, као и да ће се приликом примене средстава принуде настојати да њихова употреба буде поступна, односно од најлакшег према тежем средству принуде и, у сваком случају, уз минимум неопходне силе.

Законом о Полицији, у члану 105. став 1, прописано је да Полиција, поред осталих средстава принуде (нпр. физичке снаге и ватреног оружја), употребљава и распршивач са надражујућим средством, електромагнетна средства, службену палицу, средства за везивање и хемијска средства. У ставу 2. прописано је да ће полицијски службеник

⁴ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 98/06.

средства принуде употребити само ако се на други начин не може извршити задатак и то суздржано и сразмерно опасности која прети законом заштићеном добру и вредности, односно тежини дела које се спречава или сузбија. У ставу 3. прописано је да ће полицијски службеник увек употребити најблаже средство принуде којим се може постићи законити циљ, сразмерно разлогу употребе и на начин којим се службени задатак извршава без непотребних штетних последица. У ставу 5. прописано је да су полицијски службеници приликом употребе средстава принуде дужни да чувају људске животе и проузрокују што мање повреда и материјалне штете, као и да осигурају да се помоћ повређеном или угроженом лицу што пре пружи и да његови најближи о томе што пре буду обавештени. У ставу 6. прописано је да полицијски службеници похађају обуку о употреби средстава принуде коју организује Министарство.

Законом о Полицији, у члану 108, прописани су извештавање, контрола и одговорност у вези са употребом средстава принуде, и то да о свакој употреби средстава принуде полицијски службеник у писаном облику подноси извештај надређеном полицијском службенику што је пре могуће, а најкасније 24 часа од употребе средстава принуде, као и да тај извештај садржи податке о средству принуде и против кога је употребљено, разлозима и основу употребе и о другим чињеницама и околностима од значаја за оцену оправданости и правилности употребе средстава принуде. Прописано је и да оправданост и правилност употребе средстава принуде оцењује овлашћени полицијски службеник или комисија састављена од најмање три члана, као и да у случају неоправдане или неправилне употребе средстава принуде овлашћени полицијски службеник или комисија предлаже руководиоцу организационе јединице предузимање законом утврђених мера. Подаци о броју случајева употребе средстава принуде, разврстани према појединим средствима принуде, као и подаци о броју случајева неоправдане или неправилне употребе средстава принуде и мерама предузетим поводом тога, чине саставни део годишњег извештаја Министарства и доступни су јавности.

Законом о Полицији, у члану 111, прописано је да се распршивачи са надражујућим средством могу употребити ради одбијања напада или савлађивања активног отпора лица, као и да се употребом распршивача са надражујућим средством сматра употреба спреј доза пуњених сузавцем или хемијском материјом блажег дејства од сузавца односно посебно намењене материје са неподношљивим мирисом.

Законом о Полицији, у члану 112, прописано је да се електромагнетна средства могу употребити ради одбијања напада или савлађивања активног отпора лица, као и да се употребом елетромагнетних средстава сматра употреба електрошокера и електричне палице, који емитују електромагнетни импулс краткотрајног дејства.

Законом о Полицији, у члану 113, прописано је да се службена палица може употребити ради одбијања напада или савлађивања отпора лица, ако је употреба физичке снаге безуспешна или се не може постићи законити циљ, да се употребом службене палице сматра се задавање удараца или примена захвата на телу лица, као и да се ударци службеном палицом не смеју задати у пределу главе, врата, кичменог стуба, грудног коша, трбушног зида, гениталија и зглобова, осим ако су такви ударци неопходно потребни ради заштите живота и тела.

Законом о Полицији, у члану 114, прописано је да се средства за везивање могу употребити ради спречавања напада, отпора, бекства или самоповређивања лица, да се употребом средстава за везивање, по правилу, сматра везивање руку лица испред тела или иза леђа и да се могу везати и ноге када везивањем руку није постигнута сврха

везивања, као и обавеза полицијског службеника да употребљава средства за везивање тако да се везаном лицу не наноси непотребна телесна бол или повреде.

Законом о Полицији, у члану 122. став 1, прописано је да се хемијска средства могу употребити ради одбијања напада и савлађивања отпора који се не могу обезбедити употребом физичке снаге и службене палице, ради успостављања нарушеног јавног реда, ради приморавања лица да напусти затворени простор, за решавање талачких ситуација и у случајевима када су испуњени услови за употребу посебних врста оружја и експлозивних средстава или за употребу ватреног оружја утврђених овим законом. У ставу 2. прописано је да се употребом хемијских средстава сматра коришћење сузаваца за краткотрајну употребу и хемијских материја блажег дејства, који по престанку дејства не остављају последице за психофизичко и опште здравствено стање. У ставу 3. прописано је да се при употреби хемијских средстава у близини дечјих и старачких установа, болница, основних школа и прометних саобраћајница и лако запаљивих материјала предузимају посебне мере заштите. У ставу 4. прописано је да се хемијска средства не употребљавају према лицима која се налазе у близини експлозивно-запаљивих материја, на великој висини и на сличним местима где би могао бити угрожен живот људи. У ставу 5. прописано је да одлуку о употреби хемијских средстава доноси руководилац који непосредно, у складу са планом, руководи ангажованим снагама, а у случају да не постоји план, неопходно је прибављање сагласности директора полиције.

Кодексом полицијске етике,⁵ у члану 3, прописано је да полицијски службеници штите и поштују људска и мањинска права и слободе, одржавају јавни ред и мир и спроводе закон, боре се против сваког вида криминала, пружају помоћ и служе грађанима и заједници у складу са Уставом, законом и међународним стандардима. Такође, овај члан прописује и да у случају законског ограничења људских и мањинских права полицијски службеници поступају поштујући достојанство, углед и част сваког појединца и друга основна права и слободе човека, као и да приликом обављања полицијских послова дају предност превентивном у односу на репресивно деловање.

Кодексом полицијске етике, у члану 14, прописано је да полицијски службеници у Министарству прихватају следеће стандарде поступања: дужност служења грађанима и заједници, одговарање на потребе и очекивања грађана, поштовање законитости и сузбијање незаконитости, остваривање људских и мањинских права и слобода, недискриминација при извршавању полицијских задатака, сразмерност у употреби средстава принуде, забрана мучења и примене нечовечних и понижавајућих поступака, пружање помоћи настрадалим лицима, придржавање професионалног понашања и интегритета, обавеза заштите тајних података и обавеза одбијања незаконитих наређења и пријављивање корупције.

Законом о заштити животне средине,⁶ у члану 4. ставу 2. је одређена обавеза Републике Србије да као субјект система заштите животне средине у оквиру својих овлашћења чува и унапређује животну средину, а у члану 5. и одговорност за сваку активност којом мења или може променити стање и услове у животној средини, односно за непредузимање мера заштите животне средине.

* * *

⁵ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 17/17.

⁶ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 135/04, 36/09, 36/09 - др. закон, 72/09 - др. закон, 43/11 - одлука УС и 14/16.

Универзална декларација о људским правима,⁷ у члану 5. прописује да се нико не сме подвргнути мучењу или свирепом, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима,⁸ у члану 7. прописује да нико не може бити подвргнут мучењу или свирепим, нехуманим или понижавајућим казнама или поступцима и да је посебно забрањено да се неко лице подвргне медицинском или научном експерименту без његовог слободног пристанка.

Конвенција против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака⁹ у 1. ставу 2. члана прописује да свака држава чланица предузима законске, административне, судске или друге ефикасне мере како би спречила извршење аката тортуре на територији под њеном јурисдикцијом.

Конвенцијом против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака, у члану 10, је прописано да ће се свака држава чланица старати да упознавање и информисање о забрани тортуре буде саставни део образовања цивилног или војног особља задуженог за примену закона, медицинског особља, вршилаца јавних функција и осталих лица која на било који начин могу учествовати у чувању, саслушању или опхођењу са неком ухапшеном, или притвореном или затвореном особом и да свака држава чланица уноси споменути забрану у утврђена правила или упутства у вези с обавезама и дужностима тих лица.

Конвенцијом против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака, у члану 11, је прописано да свака држава чланица врши систематски надзор над правилима, упутствима, методама и праксом саслушања и над одредбама у вези са чувањем и поступањем на било који начин са ухапшеним, притвореним или затвореним лицима на некој територији под њеном јурисдикцијом, а ради спречавања сваког случаја тортуре.

Кодекс понашања лица одговорних за примену закона,¹⁰ у члану 1. прописује да ће лица одговорна за примену закона увек обављати задатак који им намеће закон тако што ће служити заједници и штитити сва лица од незаконитих радњи, у складу с високим степеном одговорности који њихова професија захтева.

Кодексом понашања лица одговорних за примену закона, у члану 3, прописано је да лица одговорна за примену закона могу прибећи употреби силе само ако је то заиста неопходно, и то у оној мери у којој то захтева вршење њихове дужности.

Кодексом понашања лица одговорних за примену закона, у члану 5, прописано је да ниједно лице одговорно за спровођење закона не може примењивати, подстицати или допуштати мучење или неку другу окрутну, нечовечну или понижавајућу казну или поступак.

Основни принципи УН о употреби силе и ватреног оружја од стране службених лица која спроводе закон¹¹ у члану 1. предвиђају да ће владе и агенције за спровођење закона доносити и примењивати правила и прописе о употреби силе и ватреног оружја над

⁷ Усвојена Резолуцијом Генералне скупштине УН бр. 217 (III) од 10. децембра 1948. год.

⁸ Ратификован Законом објављеним у „Службеном листу Социјалистичке Федеративне Републике Југославије“, бр. 7/71.

⁹ Ратификована Законом објављеним у „Службеном листу Социјалистичке Федеративне Републике Југославије - Међународни уговори“, бр. 9/91.

¹⁰ Усвојен Резолуцијом Генералне скупштине УН бр. 34/169 од 17. децембра 1979. год.

¹¹ Усвојени на VIII конгресу УН о превенцији криминала и поступању према преступницима, одржаном у Хавани, Република Куба, у периоду од 27. августа до 7. септембра 1990. год.

особама од стране службених лица која спроводе закон и да ће у развоју таквих правила и прописа владе и агенције за спровођење закона стално преиспитивати етичка питања у вези са употребом силе и ватреног оружја.

Основним принципима УН о употреби силе и ватреног оружја од стране службених лица која спроводе закон, у члану 2, прописано је да би владе и агенције за спровођење закона требало да развију што шири избор средстава принуде и опреме представнике закона са разним врстама оружја и муниције који ће омогућити диференцирану употребу силе и ватреног оружја. Прописано је и да би наведено требало да обухвати развој несмртоносних онеоспособљавајућих оружја за употребу у одговарајућим ситуацијама, са циљем да се ограничи примена средстава која могу изазвати смрт или повреду особа. Такође, за исту сврху би требало опремити службена лица са опремом за самоодбрану, као што су штитови, кациге, панцири и непробојна транспортна средства, како би се смањила потреба за коришћењем било каквог оружја.

Основни принципи УН о употреби силе и ватреног оружја од стране службених лица која спроводе закон у члану 5, тачкама а) и б) предвиђају да, када год је законита употреба силе или ватреног оружја неизбежна, службена лица која спроводе закон ће их ограничено примењивати и деловати у зависности од озбиљности прекршаја и легитимног циља који се жели постићи и свести на минимум штету и повреду и поштовати и чувати људски живот.

Основним принципима УН о употреби силе и ватреног оружја од стране службених лица која спроводе закон, у члану 19, прописано је да би владе и агенције за спровођење закона требало да обезбеде да сва службена лица прођу обуку и тестирање у складу са одговарајућим стандардима везаним за употребу силе и да би они службеници који носе ватрено оружје требало да буду овлашћени да то чине само по завршетку специјалне обуке за њихово коришћење.

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода¹² у члану 3. прописује да нико не сме бити подвргнут мучењу, или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању.

Европски кодекс полицијске етике¹³ у члану 29. прописује да ће практична обука о примени силе и ограничења, у погледу утврђених принципа о људским правима, нарочито Европске конвенције о људским правима и њеног прецедентног права, бити детаљно укључена у полицијску обуку на свим нивоима.

Европски кодекс полицијске етике у члану 36. прописује да полиција неће починити, изазивати или толерисати никакав акт тортуре или нехуманог и понижавајућег поступања или кажњавања под било каквим околностима.

Европским кодексом полицијске етике, у члану 37, предивђено је да полиција може применити силу само када је то стриктно потребно и само у мери неопходној за постизање легитимног циља.

* * *

¹² Ратификована Законом објављеним у „Службеном листу Србије и Црне Горе – Међународни уговори“, бр. 9/03, 5/05 и 7/05 – испр. и „Службеном гласнику Републике Србије – Међународни уговори“, бр. 12/10 и 10/15.

¹³ Препорука Комитета министара Саве Европе државама чланицама бр. (2001) 10 од 19. септембра 2001. год.

Наводи произвођача средстава или понуђача у поступку њихове набавке да употреба одређеног средства принуде у складу са приложеним упутством за употребу не оставља последице по психофизичко и опште здравствено стање особе према коме је средство употребљено не представљају поуздан основ за закључак да употреба средстава неће довести до настанка нежељених последица. Бројни технички уређаји, хемијска средства, као и сви лекови, иако су по својој суштини мање опасни и немају за циљ изазивање бола, сходно важећим прописима, без обзира на декларацију произвођача, морају бити атестирани, односно одобрени пре продаје и употребе. Наведено претпоставља постојање техничких стандарда које та средства морају да испуњавају, затим постојање прописа који уређују садржину и поступак контроле испуњености техничких карактеристика и субјекта који је овлашћен да врши ту контролу, као и издавање акта о испуњености карактеристика.

Законом о Полицији ни важећим Правилником о техничким обележјима и начину употребе средстава принуде (у даљем тексту Правилник) нису прописани технички стандарди средстава принуде у мери у којој је потребно да би се осигурало да њихова употреба не оставља нежељене последице по особу над којом је употребљено, већ само њихова поједина обележја. Тако, у Закону о Полицији се говори о сузавцу или хемијској материји блажег дејства од сузавца, односно посебно намењеној материји са неподношљивим мирисом, не одређујући о којој материји блажег дејства се ради, односно хемијски састав те материје. У Закону је наведено и да се употребљавају електрошокери и електричне палице који емитују електромагнетни импулс краткотрајног дејства, али није одређена, на пример, мерна јединица тог импулса. Такође, у члану 5. Правилника је прописано да је службена палица израђена од смеше природног и вештачког каучука, да има у унутрашњости металну шипку којом се обезбеђује потребна чврстоћа и отпорност при употреби и да јој је тежина 625 g, дужина 560 mm и пречник 30 mm. С једне стране, уместо да се одреде горње и доње граничне вредности, тежина је непотребно одређена „у грам“, односно дужина и пречник „у милиметар“, али на пример није одређена тврдоћа палице, већ је употребљен израз „потребна чврстоћа и отпорност“, без било каквог објашњења, односно мерне вредности. Слично важи и за службене лисице, за које је у истом члану наведено, од техничких карактеристика, да су од метала и да им је тежина 240 g, као и за хемијска средства, за која је прописано да их чине прописана хемијска материја, не наводећи дакле о којој се то хемијској материји ради.

Поред наведеног, нису прописана икаква обележја распршивача са надражујућим средством ни електромагнетних средстава, што је последица неусаглашености прописа, односно чињенице да је важећи Правилник, који се примењује до доношења новог, донет на основу ранијег Закона о Полицији,¹⁴ којим ова средства нису била предвиђена. Иако је чланом 108. важећег Закона о полицији предвиђено да министар прописује ближа обележја средстава принуде, начин употребе средстава принуде, начин оцене оправданости и правилности употребе, контролу и вођење евиденција, а у члану 251. Закона да ће се подзаконски акти утврђени законом донети најкасније у року од годину дана од дана ступања на снагу овог закона,¹⁵ овај пропис није донет, па ближа обележја ових средстава принуде нису уређена.

Даље, коришћење средстава принуде, попут хемијских средстава, нпр. сузавца и „бистер“ спреја, којима је истекао рок употребе или средстава за везивање – службених лисица код којих је употребом дошло до потрошње – похабаности, корозије и сличног

¹⁴ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 101/05, 63/09 – УС, 92/11 и 64/15.

¹⁵ Овај рок је истекао 5. фебруара 2017. године.

је штетно по здравље особе према којој се оваква средства примењују. Због опасности да средства принуде промене своје карактеристике протеком времена, употребом или деловањем спољних утицаја, истовремено са прописивањем техничких карактеристика средстава потребно је, имајући у виду управо те карактеристике, прописати временски рок редовне употребе средстава принуде, сходно њиховим карактеристикама, као и начин и место складиштења и евидентирање залиха средстава принуде.

Такође, имајући у виду потребу заштите животне средине, неопходно је уредити и начин и место уништавања, као и евидентирање уништавања средстава принуде. Поред потребе заштите животне средине, средства која су повучена из употребе би требало уништити и због превенције њихове касније злоупотребе до које би дошло употребом таквих средстава.

У циљу заштите од злостављања, неопходно је прописати начин и ограничење употребе сваког средства принуде и успоставити ефикасне системе контроле употребе средстава принуде. Потребно је прописати, између осталог, над којим делом тела особе се може применити одређено средство принуде и којим интезитетом и одредити дужину дејствовања над делом тела, како не би дошло до нежељених последица употребе. Такође, потребно је искључити поједине категорије особа из могућности да се над њима, осим у изузетним случајевима, употребе поједина средства, као што су видно болесни, лица са инвалидитетом или младе и старе особе. Поред тога, имајући у виду да је неправилност и прекомерност употребе средстава принуде уобичајено тешко утврдити, потребно је установити прецизне евиденције о употреби таквих средстава. У евиденције је потребно уносити податке о разлозима и условима у којима су средства употребљена, која блажа средства су претходно употребљена и које последице употребе средстава су наступиле, нарочито у погледу настанка физичких повреда, као и писане изјаве лица о околностима везаним за употребу средстава принуде и начину настанка евентуалних повреда.

О карактеристикама појединих средстава принуде, правилном руковању њима, начину и ограничењима употребе средстава принуде, нежељеним последицама, као и о евидентирању и извештавању о употреби је потребно спроводити системске обуке полицијских службеника који су овлашћени да их употребљавају, у складу са плановима којима су одређени садржина и начин обуке. Ове обуке су један од предуслова да ће средство принуде бити правилно употребљено, у складу са својим техничким карактеристикама и прописима о употреби, као и да особа над којом је средство употребљено неће трпети прекомеран или несразмеран бол или друге последице због неправилне употребе.

С обзиром да полицијски службеници тренутно употребљавају средства принуде за која нису претходно прописани технички стандарди које та средства морају да испуњавају, став је Заштитника грађана да до прописивања тих стандарда не би требало набављати средства принуде, као и да би, након прописивања стандарда, требало одредити временски рок за изbacивање из употребе и уништавање средстава принуде која тренутно користе полицијски службеници или која стоје у залихама, а која не испуњавају прописане техничке карактеристике.

* * *

Обављајући послове Националног механизма за превенцију тортуре, Заштитник грађана је установио да нису на системски начин прописане техничке карактеристике и начин употребе средстава принуде, попут средстава за везивање, палица,

електричних палица, електрошокера, гумених метака, „бибер“ спреја, сузавца и сличних.

Неправилном употребом описаних средстава може доћи до злостављања. Такође, до злостављања може доћи и услед неодговарајућих или промењених карактеристика употребљених средстава.

Тиме што није одређен или није на одговарајући начин одређен низ техничких карактеристика средстава принуде и начин њихове употребе, повећана је могућност настанка повреда права грађана на неповредивост физичког и психичког интегритета.

Из напред наведених разлога, Заштитник грађана у обављању послова Националног механизма за превенцију тортуре упућује иницијативу Влади за доношење прописа којима ће се уредити ова питања.

У циљу правилне употребе средстава принуде која су дизајнирана тако да изазову бол, а како би се осигурало да њихова употреба не оставља психофизичке последице по особу над којом је употребљено и да не изазивају непотребне повреде због њихових неодговарајућих или промењених техничких карактеристика, потребно је да се без одлагања предузму неопходне активности ради доношења прописа којима ће се уредити техничке карактеристике средстава принуде,¹⁶ начин и субјекта контроле испуњености техничких карактеристика,¹⁷ начин и место њиховог складиштења и временски рок редовне употребе средстава принуде.

У циљу очувања животне средине и испуњавања одговорности за стање и услове у животној средини, као и превенције злоупотребе средстава принуде која више не могу да се употребљавају, неопходно је уредити и начин уништавања средстава принуде.

С обзиром да су тренутно у употреби средства принуде за која нису претходно прописани технички стандарди које та средства морају да испуњавају, а самим тим ни поступак контроле испуњености тих карактеристика, нова средства принуде би требало да се набављају тек након прописивања горе наведеног, а средства која не испуњавају те техничке карактеристике би требало избацити из употребе.

Начин и ограничења употребе сваког средства принуде је потребно прецизно уредити, а ради правилне и законите употребе средстава принуде, сви овлашћени полицијски службеници би требало да буду системски обучени о руковању и начину њихове употребе. Такође, потребно је успоставити ефикасан систем документовања и извештавања о употреби средстава и уредити поступак оцене правилности и законитости сваке употребе.

ЗАМЕНИК ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА

¹⁶ Конструкција, састав, мерне јединице и граничне вредности и друго.

¹⁷ Надлежност, садржина и ток поступка, акт о испуњености техничких карактеристика и друго.